

På jagt efter uroksen fra Damme

af journalist Ricard Søbjerg i Mønsbladet 1971.

Husmanden, der fandt knoglerne i Søbjerg mose, ville tjene penge ved at fremvise dem på markeder, men uroksen endte dog på Zoologisk Museum

Vinteraftener, når familien var samlet om det runde bord og hyggede sig under petroleumslampen var det spændende, når far ville fortælle os børn noget om de mønske sagn, som han kunne så mange af. Vi gyste, når Grønjæger ved juletid med spyd i hånden, men uden hoved red igennem Grøntvedskoven fulgt af et kobbelt halsende hunde. Det var så uhyggeligt, at de mindste af børneflokkene gemte hovedet under bordet. Far sagde, at historien var rigtig, for et gammelt postbud på Marienborg, havde fortalt, at han ofte om natten i julen, når han bragte posten fra Stege, havde mødt Grønjægers vilde jagt fra Sønder sogn og ad vejen til Frenderup, det så grueligt ud. Grønjægers kone hed Fane og det var efter dem, at Grønsund, Grøntvedskoven og Fanefjorden havde fået navn.

Spændende var det at høre om Klintekongen, som var god ven med Klintekongen på Stevns. De slog sig sammen og førte krig mod en klintekonge der hed Grap, som boedeovre på Rugen. Ham gjorde de det onde ved, da de slog ham til søs ude ved Tolken, og forfulgte de flygtende og dræbte hamovre ved Rugen og tog alle hans ejendomme. Der var også en frygtelig kæmpe, der hed Kong Rød. Han lå altid i krig med en konge på Borren som hed Borren Søkarl, han faldt i et slag ved Æbelnæs. I en af gårdene derude, kunne man se stedet, hvor søkarlen blev dræbt af en pil gennem ryggen fra Kong Røds stålbue.

Mere troværdigt var det dog, når far fortalte om et stort skelet af en urokse, der var gravet op af Søbjergmosen ude i Damme. Mosen hørte til gården, der dengang var hans hjem. Fundet blev gjort en sommer, da der blev skåret tørv i mosen, ja, du kan selv se den, når du bliver stor og kommer til København engang. Det må du huske, for det var noget, der havde min interesse, men dengang var jeg kun en bette knægt.

Årene derefter fik jeg andet at tænke på, så uroksen blev stuvet ned sammen med mange andre barndomserindringer.

En båndoptagelse.

Mange år er gået siden. Mine forældre er ikke mere. Jeg selv er blevet pensionist med sne på toppen og gigt over lænderne.

I efteråret var jeg på familiebesøg i København. Da vi så kommer til at tale om, at der ved en anden lejlighed, hvor jeg ikke var fraværende, havde fået den ide at sætte båndoptageren i gang, for at få mors og fars stemmer bevaret. Begge var på det tidspunkt oppe i årene. Mens jeg satte mig til rette med en god cigar, stillede min søster båndoptageren i gang. Far døde i København, men hans mønske oprindelse bevarede han til det sidste. Enhver mønbo kunne høre, han var af dem vesten fra.

Det må have været en god fest, for der blev skålet og snakket så det var en fornøjelse, at høre. Der opstod en pause i larmen, det gav de mere lavt mælende en chance for at blive hørt. Hør nu efter sagde min mor! Jo de sejlede, for to mænd ud i mosen i en firkantet pram, ja den var vel sådan en fjerdedel af denne stue.

Det var en sommerdag. De havde sådan en jernring med tænder på, med et net under neden. Jo forstå, de fiskede tørv dernede, sagde faren til sin søn og det var da også godt nok, men så hiver de pludselig et stort ben op af mosen, hvad i alverden er det, dreng, der må pinte være mere af den slags dernede sagde faderen til sin søn. Og det var der også godt nok, de trak sørme flere knogler op af mosen.

Så sendte de bud til Nationalmuseet, og der kom også en mand og kiggede på den store stak ben, de havde fisket op af mosen. Han sagde, at det var en urokse, de havde fundet. Jo, den er fisket op af Søbjergmosen nede bag Fanefjord Mejeri. Ja det vil sige, det var ikke bygget den gang, det var først i 1893.

Men nu står alle knoglerne opstillet inde på Nationalmuseet, der kan du se Uroksen fra Dame, et flot eksemplar er det. Det sidste af båndet fik jeg ikke så meget ud af. Stemmer jeg ikke kendte, kom til. Da fattede jeg den beslutning, at jeg ville underkaste fars fortælling en nærmere prøvelse.

Som ung mejerist havde jeg opholdt mig på Fanefjord Mejeri i tre år, men aldrig hørt om noget fund i den lille mose bag ved mejeriet.

Jagten går ind

En dag i efteråret travede jeg ud til Nationalmuseet og bad om at måtte se skelettet af en urokse som var fundet på Møn. Kustoden mente ikke, at de havde noget fra den egn, men derimod fandtes der et par stykker fra andre egne af landet. Det viste sig, at det var et eksemplar fra Falster og et fra Sjælland.

Da jeg spurgte efter kontoret, for at få nærmere oplysning, beklagede kustoden, at det desværre var lukket om lørdagen, men det kunne tænkes at det var opstillet på Zoologisk Museum på Jagtvej.

Min tro på uroksen var sunket nogle grader. Det sank endnu mere, da jeg efter en rundgang på museet og flere forespørgsler, der alle blev mødt med hovedrysten, kom i stor tvivl om fars sandfærdighed.

Med overophedede fødder og en tør hals, satte jeg mig lidt senere op på en barstol i et forsøg på at fjerne mine blandede følelser og dulme mine ærgrelser over den spildte formiddag. Skuffet rejste jeg hjem.

Men da jeg er stædig som en gammel hest, begyndte jeg en grundig gennemgang af de bøger, jeg har om Møn. Frede Bojsens 9 binds Møns Historie fik en ordentlig omgang, men blandt fund fra Fanefjord fandt jeg ingen urokse nævnt.

Så tog jeg fat på Stege Bys Bog, for gammel, kun om borgerskabet, da jeg kom til Jacob Sunesen af Møn konstaterede jeg straks, at det var helt idiotisk, men jeg fik da set billedet af den gamle murbrok fra Stege Borg, hvori der i en af murstenene kan ses fodspor af en stor hund, der for 800 år siden har trådt på stenen mens den lå til tørring.

Denne murrest danner soklen under en mindsten for Jacob Sunesen, om ikke den nu er helt forvitret, jeg har ikke set stenen ved Rødkilde i mange år. Håbløst må jeg hellere kaste mig over andre opgaver.

Hvad er det for en bog, der gemmer sig der? L.P. Pedersen: *"Bag De Hvide Klinter 1941"*. Det er snart mange år siden, jeg købte den hos boghandler Petersen Stege. Der er en tegning af et gevir af en 24 enders elgtyr, som er fundet i Askeby Sø.

Forfatteren oplyser, at geviret kan ses på Møns Museum. Jeg fortsætter læsningen og pludselig ser jeg alt mit besvær belønnet: På Universitetets Zoologiske Museum i København findes opstillet et skelet af en urokse hidrørende fra et fund her på øen. Dyret er fundet i den lille Søbjergmose i nærheden af Fanefjord Mejeri. Det kan af dette skelet fastslås, at disse dyr har haft en meget anselig størrelse. Skulderhøjden har været nær ved 2 meter. Jeg følte mig som en, der havde vundet ved at tippe og skrev omgående til museet.

På Møns Museum.

Bleg efterårssol lå over Stege bys røde tage, mens tungt lastede biler og traktorer tøffede op og ned ad Storegade. Kampagnen på sukkerfabrikken var i fuld gang og sugede læs efter læs af det mønske guld i sit forslugne indre, mens røg og damp forvandlede det store fabriksanlæg til en larmende og buldrende heksekedel.

Stedkendt vandrede jeg op af gaden på vej til museet. Da jeg nåede trappen blev jeg stående lidt med ryggen hvilende mod gelænderet for endnu en gang at fæstne det kendte gadebillede til erindringen. De små

granitpiller står endnu vagt om Mølleporten. Hvor har jeg mange gange sprunget buk over dem, når der var et ærinde uden for porten.

Stakittet for voldskrænterne udenfor Mølleporten pynter ikke på det ellers smukke parti ved volden. Se det smukke stakit på ældre billeder, og døm selv.

Jeg vender mig og ringer på døren, min anmodning om et besøg på museet blev mødt med forbavelse. Det kunne skam ikke lade sig gøre, her var sandelig lukket om vinteren.

Det skuffede mig, da jeg var rejst fra Fyn i tillid til, at jeg her skulle finde oplysninger til den artikel, jeg arbejdede med.

Heldigvis var fruven både venlig og forstående ved mine argumenter for besøget, og lod mig komme ind. Da jeg havde klappet min notesblok sammen og så mig lidt om i arkivet, fik jeg øje på nogle årgange af Møns Avis, Stege politiske og avertissements Tidende. Mon jeg der kunne finde noget om min urokse?

Mens støv hvirvlede sig omkring mig, bladede jeg den ene årgang efter den anden, og endelig fandt jeg noget i avisen fra d. 30. juli, kunne jeg læse: Ved at skære tørv er der i disse dage i en mose fundet skelettet af en urokse. Da man antager, at det fundne har interesse vil der blive indberetning til vedkommende museum. Nu var jeg endelig ved at få hold på fars beretning om uroksen.

Uroksen skulle have været fremvist på markeder.

Det var med spænding jeg åbnede brevet fra museet, da det langt om længe kom, jeg læste, det er rigtigt, at vi her på museet har opstillet et skelet af en stor urokse. Fundet stammer efter Japetus Stenstrups beskrivelse af fundet fra Dame by. Dyret fra Dame er ifølge Magnus Degerbøls bog om uroksen i Danmark, det eneste fund fra Møn og det eneste opstillede skelet.

Om begivenhederne ved optagelsen af det sjældne urtidsdyr fortæller Stenstrup i sin afhandling, at oxen blev fundet i en meget opskåret skovmose tæt ved det såkaldte Præstebjerg i Dame by i Fanefjord Sogn på Møn, den tilhører gården Søbjerggård i Store Dame.

Fundet blev gjort af en fattig husmand Henning Christoffer Nielsen, der optog en stor del, af de store lemmeknogler. Kammerråd Reinholm fra Stege, der var meget interesseret i bevarelse af landets oldsager meddelte museet om fundet. Stenstrup sluttede i afhandlingen, at det mønske skelet er det fuldstændigste og tillige det kraftigste individ af tre andre urokse skeletter.

Husmanden, der havde vist megen omhu ved knoglernes optagelse, var ikke utilbøjelig til at afhænde fundet. Han har været lidt af en forretningsmand, for han spekulerede på at erhverve sig øvrighedernes tilladelse til at forevise denne mærkelige okse på markederne og anden steds, navnlig i købstæderne. Museerne har så kunnet få det, når han fik tjent sig en skilling først. På trods af, at museet tilbød husmanden en passende erstatning for skelettet, og uagtet alle amtsforvalterens bestræbelser var husmanden dog ikke villig til at opgive forevisningen på markederne.

Så trak museet sig tilbage fra sit rimelige tilbud, med frygt for knoglernes, efter forevisningerne, skulle være forringede. Først sent på efteråret meddelte husmanden, at han nok ville overlade uroksen til museet.

Ved senere undersøgelser i mosen, kunne det konstateres, at oxen var omkommet i en tid, da fyrretræernes nåle i mængde kastedes ud over den vandflade, under hvilken senere tørvene dannede sig, og på stedet, hvor uroksen havde ligget, fandt man grovknuste fyrrenåle fra maven og tarmenes indhold. Samtidigheden mellem fyrren og denne okse var dermed bevidst.

Hermed sluttede jagten på uroksen fra "Søbjergmosen" i Damme.

Uroksen, stod i mange år i vandrehallen på Zoologisk Museum i København.

*Jonna Kjær-Nielsen
august 2012*